УДК 378: [37.013:811]
DOI 10.33251/2522-1477-2020-8-215-221

ЧАЛА Наталія Дмитрівна,
старший викладач кафедри іноземних мов, Льотна
академія Національного авіаційного університету
ORCID 0000-0003-3042-0105

КОВАЛЬОВА Інна Валеріївна,
старший викладач кафедри іноземних мов, Льотна
академія Національного авіаційного університету
ORCID 0000-0003-0923-579X

СУЧАСНІ МЕТОДИ ФОРМУВАННЯ ЛЕКСИЧНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ У СТУДЕНТІВ НЕФІЛОЛОГІЧНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ

У статті зроблено спробу систематизувати та частково проаналізувати нетрадиційні методики вивчення іноземної мови. Предметно розглянуто метод комунікативного навчання на заняттях іноземної мови у вищих навчальних закладах нефілологічного (технічного) спрямування. Приводяться їх приклади та аналізуються основні передумови їх проведення. Розглядаються основні принципи методу комунікативного навчання, які здатні мобілізувати навчальний процес. Досліджуються засоби та форми навчання, які впливають на формування та розвиток лексичної компетенції студентів у процесі вивчення іноземної мови.

Ключові слова: іноземна мова, класична методика, комунікативний метод, лексична компетенція, інтерактивне навчання, креативне мислення, робота в групі, ситуативний принцип, комунікативна компетентність.

Постановка проблеми. На сьогодні іноземна мова, вільне володіння нею, стала не скільки частиною інтелектуального і культурного розвитку особистості, а своєрідним важелем, який позитивно впливає на швидкість кар'єрного зросту молодого спеціаліста, адже у суспільстві в арифметичній прогресії зростає потреба у таких фахівцях.

На сьогодні активно ведеться пошук і адаптація нових нетрадиційних методів навчання. Ведеться робота по впровадженню ряду нових нетрадиційних методів навчання, удосконалюються класичні (традиційні), застосовуються інтерактивні методи, що роблять цікавим навчальний процес.

Викладачі іноземної мови вищих навчальних закладів нефілологічного (технічного) спрямування наполегливо працюють над досягненням високого рівня володіння іноземною мовою студентами, оскільки саме від уміння застосовувати ситуативне спілкування, комунікативну компетенцію часто залежить не тільки майбутнє сьогоднішніх здобувачів освіти, а і в залежності від обраної професії, безпека багатьох людей – диспетчер, пілот тощо.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Якщо проаналізувати літературу та методичні рекомендації, що стосуються проблеми застосування і використання нетрадиційного методу навчання іноземної мови, то можна виокремити студії в яких неодноразово згадується застосування комунікативної компетенції у процесі вивчення іноземної мови.

Уперше цей термін зустрічається у праці Е. П. Шубіна «Мовна комунікація і навчання іноземним мовам» (1972). Послідовниками ідеї комунікативного методу навчання можна назвати (Е. О. Малико, Л. П. Малишевську, Ю. І. Пассова, Л. І. Плужник, Г. В. Рогову, В. Л. Скалкіна, А. П. Старкова). Поштовхом до його виникнення стали ідеї провідних науковців – лінгвістів, психологів та методистів – В. А. Артемова, І. М. Бермана, І. О. Зимньої, М. В. Ляховицького та ряду інших.

Про комунікативний метод зустрічаються згадки і у зарубіжних колег, наприклад, в студіях А. Амата, К. Блека, Х. Бессе, Е. Й. Джойнера, Е. Кононієнка. Ознайомившись з їх напрацюваннями, ми дійшли висновку, що питання активізації навчального процесу, а саме застосування комунікативного методу, є нагальним у сучасній вищій школі, а особливо, у процесі вивчення іноземної мови.

Мета статті полягає у дослідженні та узагальненні особливостей використання комунікативного методу навчання іноземних мов у вищих навчальних закладах нефілологічного спрямування.

Виклад основного матеріалу. Оскільки, методи навчання – це спільна діяльність викладача і студента, які спрямовані на досягнення певного результату, то будь-який метод навчання виступає «інструментом діяльності для виконання керівної функції – навчання» [5, с. 150].

На нашу думку, немає потреби пояснювати важливість застосування нових/нетрадиційних методів на заняттях з іноземної мови. Одним із них є комунікативний. Якщо більш детально розглянути його особливості, відразу хочеться звернути увагу на теорію Н. Хомського, який визначив три складові, що мали потужний вплив на розвиток комунікативного методу:

- теорія структури мови;
- теорія використання мови;
- теорія оволодіння мовою.

На думку вченого концепція компетенції складається із теорії структури мови і теорії використання мови [10, 107].

У свою чергу, інший мовознавець – Д. Хаймс стверджував, що під час вивчення іноземної мови варто звернути увагу на чотири види мовної компетенції, а саме фонологічну, морфологічну, синтаксичну та семантичну, оскільки саме їх протягом свого життя розвивають носії мови і вони носять інтуїтивний характер вираження. Обидва вчені дійшли спільної думки «про необхідність формування комунікативної компетенції, розглядаючи її формування як результат процесу комунікативного використання іноземної мови» [4, с. 326].

У то же час, Дж. Річардс не підтримував значення терміну «комунікативна компетентність», як «знання», оскільки був переконаний що це визначення «пов'язане з мовними знаннями, з тим, що студент знає про мову, а не з тим, як він її використовує і тому демонструє, деякою мірою, той лінгвістичний підхід до процесу навчання мови з його орієнтацією на мовний зміст» [4, с. 168].

Отже, на думку мовознавців, логічним є, що вивчення іноземної мови має на меті досягнення певного рівня володіння мовою, яка ґрунтується на розвитку чотирьох основних мовних навичок і досягається в результаті комунікативного використання мови [3].

Якщо розглянути еволюційний процес методів вивчення іноземної мови, можемо зазначити, що на сучасному етапі відбувається активний перехід від традиційних методів:

- граматично-перекладницький – полягає в тому, що студенти завчають правила граматики і запам'ятовують велику кількість текстів, роблять їх переклад, що повинно було збагатити їх словниковий запас;
- аудіо-мовний – розроблений в США, в основу було покладено тісне спілкування з носієм мови. Цей метод широко використовувався з часів другої світової війни для підготовки фахівців вищого ешелону влади та дипломатів;
- ситуативне вивчення – розробники методики вважали, що «мови мають серцевинний основний словник з приблизно 2000 слів, які трапляються часто в письмових текстах, і було зроблено припущення, що знання цих слів дуже допомагає розумінню при читанні»;
- спрямована практика – полягає у багаторазовому повторенні певних фраз. Метод найчастіше використовували для формування «фразового словника», але після закінчення навчального курсу, студент не умів чітко і правильно використати завчене.

Розвиток індустрії та тісні зв'язки із зарубіжними партнерами, призвів до того, що на початку ХХІ століття зросла потреба у володінні іноземною мовою не тільки окремих спеціалістів, а й рядових працівників, більш того, навіть у побуті (користування гаджетами, ПК, тощо) нам потрібні знання іноземної. У результаті таких стрімких змін і у самому принципі викладання та вивчення іноземної мови відбувся логічний перехід від традиційних методів, які передбачали ґрунтовне вивчення лексики і граматики до новітніх, які можуть забезпечити оволодіння іншомовною комунікативною компетентністю.

Сучасні методики включають в себе засоби, що розвивають розумовий потенціал, стимулюють думку та засоби вираження, оприявлюють відчуття, формують образне мислення, уяву, в цілому формують/удосконалюють загальну культуру спілкування та соціальну поведінку.

В основу комунікативної методики навчання іноземним мовам покладено принцип комунікативної спрямованості. Метою комунікативного навчання є оволодіння студентами комунікативною компетенцією, яка дозволяє практично реалізовувати засвоєнні уміння та навички для успішного вирішення комунікативних завдань [7].

Якщо більш детально розглянути комунікативний метод, то можна зазначити, що його пріоритетним завданням є навчити майбутніх спеціалістів володіти іноземною мовою на рівні необхідному для здійснення професійної діяльності.

У арсеналі цього методу є і ділові та рольові ігри, і робота у групах. Така робота на заняттях передбачає пропрацювання реальних ситуацій спілкування, які є найтипівішими для даного контингенту студентів і їх майбутній професійній діяльності. Також даний метод мінімізує спілкування рідною мовою під час навчального процесу. Задача викладача полягає в тому. Щоб звести до мінімуму процес зазубрювання, і замість перекладу лексичних одиниць з іноземної на рідну, забезпечити здобувачів освіти наочністю, яка стимулюватиме асоціативне сприйняття і запам'ятовування нових слів.

Але найпрогресивніший метод не обійдеться без застосування рідної мови у навчальному процесі – це аксіома. Адже не все можна замінити роздатковим матеріалом, наприклад, лексичні одиниці, незнайомі (нові) слова. Під час викладання іноземної мови у вищому навчальному закладі нефілологічного спрямування, особливу увагу варто звернути на вивчення іноземної за професійним спрямуванням. Майбутні спеціалісти повинні досконало оволодіти знаннями/значеннями термінів як іноземною, так і рідною мовою, оскільки від цього залежить безпека, а іноді і життя людей. Варто звернути увагу на синонімічний ряд та переклад іншомовних лексичних одиниць які йому відповідають, такі знання необхідні для адекватної реакції у нестандартних і критичних ситуаціях.

Під час використання комунікативного методу навчання не варто нехтувати і традиційними, адже знання граматики і лексики допоможуть правильно побудувати словосполучення та речення, діалог, текст. Тому від студентів варто вимагати не механічного відтворення вивчених граматичних правил, а сприяти розвитку їх інтуїтивного відчуття під час формування/побудови мовленнєвих фрагментів.

Отже граматика і лексика повинні вивчатися не «ізолювано», а у контексті. Таким чином «миттєве» практичне застосування сприятиме не тільки гарному запам'ятовуванню, а й інтуїтивному формуванню грамотності.

Метод комунікативного навчання має свої принципи застосування під час вивчення іноземної мови. Варто виокремити найголовніші, що до них належать:

- мовленнєвої спрямованості або, як його ще називають – принцип комунікативності – включає в себе ситуативне спілкування на заняттях, реалізує мовленнєву мету вивчення іноземної мови;
- індивідуалізації – викладач враховує індивідуально – психологічні особливості здобувача освіти. Такий підхід забезпечує краще засвоєння матеріалу, стимулює мовленнєву діяльність. Індивідуалізація у процесі навчання і формування мовної діяльності передбачає розвиток здібностей студента, його вміння, особливі якості. здійснювати мовну і навчальну

діяльність і головним чином його особливих якостей. Комунікативний метод передбачає також використання;

- інтерактивність – робота в групах, що сприяє формуванню принципу взаємодії, командної роботи. Така форма навчання стимулює успішність, мотивує до розумової діяльності.

У пріоритеті сучасних методик викладання іноземної мови, саме комунікативна, надає можливість широко використання нестандартних/нетрадиційних форм роботи із здобувачами освіти. Таким чином відбувається свідоме засвоєння нового матеріалу, розуміння перспектив використання отриманих знань у майбутньому. Серед найбільш популярних і дієвих форм можна назвати роботу в парі, команді та індивідуальну. Не менш ефективними для удосконалення мовлення під час групових занять є прийоми «мозкового штурму», «читання зигзагом»: робота в парі – «інтерв'ю», «обмін думками/враженнями».

Якщо говорити про застосування класичних методів навчання, то найбільш поширеною є робота із текстом. Адже майбутній спеціаліст повинен не тільки розуміти і говорити іноземною, а й швидко читати і перекладати текст. У даному випадку, на нашу думку, заслуговує уваги принцип інтенсивного використання фонових знань студентів. Оскільки у ході роботи із текстами студент не тільки збагачує свій лексичний запас, а й має можливість засвоїти слова, що безпосередньо стосуються його майбутньої професії, отримати додаткову інформацію про неї (професійну діяльність), термінологію. Відповідно, використовуючи комунікативну методику студенти опановують процес читання, перекладу, говоріння за фаховими темами. Індивідуальна робота дає можливість опанувати ці процеси студентам із різними рівнями підготовки.

На наше переконання, розробка різнорівневих завдань дасть можливість активізувати і залучити в ході заняття як сильних студентів, так і слабших. Здобувачі освіти з недостатньо високим рівнем підготовки отримують можливість удосконалити знання із фахової лексики, розвивати вміння говорити іноземною, – усе це підвищує мотивацію до навчання, і виводить слабких студентів на більш високий рівень.

Ще одним елементом комунікативного методу є класичний/традиційний принцип ситуативності – у процесі вивчення іноземної мови використовуються тексти і контексти, що відповідають певній ситуації. Оскільки саме доречність певних мовних і лексичних форм допомагають запам'ятовувати і систематизувати нові лексичні одиниці [8; 97]. Ситуативний принцип дозволяє удосконалити механічний процес заучування, він сприяє засвоєнню матеріалу на підсвідомому рівні слів, словосполучень, граматичних форм, речень. Ситуативність сприяє розумінню використовуваних слів, словосполучень, речень – відбувається процес оприявлення. Використання принципу ситуативності, можна назвати, одним із обов'язкових елементів комунікативного методу. Він сприяє стимуляції мовленнєвої діяльності студентів та розвитку їх навичок у володінні іноземною мовою.

Під час навчання із застосуванням комунікативного методу здобувачі освіти отримують навички комунікативної компетенції – вміння адекватно і доречно користуватись отриманими знаннями відповідно до мовленнєвої ситуації. Отож, однією із задач комунікативного методу є досконале володіння комунікативною компетенцією.

Перш за все, нам би хотілося наголосити на тому, що комунікативна компетенція формує та розвиває у студентів вузу нефілологічного спрямування такі складові компоненти, які є обов'язковими для вивчення іноземної мови:

- лінгвістичний (словотвір, правопис, лексика, граматики);
- соціолінгвістичний (комунікативні навички);
- соціокультурний (краєзнавство);
- текстовий (робота з текстом за професійним спрямуванням – розуміння, переказ, інтерпретація);
- прагматичний/стратегічний (вміння інтерпретувати відповідно до ситуації спілкування).

Незаперечним є той факт, що у вищих навчальних закладах нефілологічного спрямування не має можливості сформувати у здобувачів освіти усіх складових комунікативної компетентності на досить високому рівні. Але викладач має можливість ознайомити студентів із сучасними актуальними методами і прийомами мовленнєвої діяльності, навчити їх (студентів) розуміти і адекватно сприймати інформацію і тексти, що стосуються їх майбутньої професійної діяльності. Метод комунікації може дати позитивний результат лише у процесі самої комунікації. Отож під час занять комунікативний метод повинен бути «виправданим дефіцитом інформації, вибором та реакцією» [7, 303]. Завдання і тексти повинні сприяти розумовій діяльності, потребі у прийнятті нестандартних рішень, спонукати студента до процесу говоріння, висловлення власної думки. Викладач повинен стати каталізатором мовленнєвої взаємодії між здобувачами освіти: організація роботи в парах, «круглих столів» (невеликих групах), виступ перед усією групою. Увесь процес повинен мінімізувати використання рідної мови, оскільки студенти повинні оволодіти усіма чотирма видами мовленнєвої діяльності іноземною. Під час оцінювання умінь та навичок, варто враховувати не тільки уміння говорити, а й правильність і швидкість читання.

Даний метод надає можливість вирішити комунікативно-пізнавальні задачі засобами іншомовного спілкування: монолог, діалог, виступ. Щоб досягти рівня комунікативної компетенції у процесі навчання, важливо спрямовувати студентів на залучення власного творчого потенціалу, стимулювати самовдосконалення тощо. Одним із основних принципів цього методу є організація процесу занять на студента, на формування його цілеспрямованості і змістовності. Таким чином досягається соціальна взаємодія – віра викладача в успіх своїх студентів, інтеграція мови та засвоєння її за допомогою використання міжпредметних зв'язків.

Висновки. Таким чином, ми можемо зробити висновок, що комунікативний метод викладання іноземних мов у нефілологічних вищих навчальних закладах полягає не тільки у вивченні іноземної мови з урахуванням його майбутньої професійної діяльності, а і у всебічному розвитку здобувачів освіти, їх підготовці до міжкультурного спілкування. Вивчення іноземної мови сприяє розвитку його самоосвітнього потенціалу, що, насамперед, задовольняє його особистісні інтереси. У даній статті ми розглянули один із методів сучасного навчання іноземної мови, який, на нашу думку, є ефективним і забезпечує високий рівень іншомовної підготовки студентів нефілологічних вишів. У подальшій роботі ми плануємо дослідити та узагальнити інші методи викладання іноземної мови, які сприяють кращому засвоєнню і підвищенню рівня знань студентів під час вивчення іноземної мови.

Список використаних джерел

1. Зимняя И. А. Педагогическая психология. Учебник для вузов. Изд. второе, доп., испр. и перераб. М.: Логос, 2000. 384 с.
2. Коваленко О. Концептуальні зміни у викладанні іноземних мов у контексті трансформації іншомовної освіти. Іноземні мови в навчальних закладах. Педагогічна преса, 2003.
3. Комунікативні методи та матеріали для викладання англійської мови. Oxford University Press, 1998.
4. Кузьмінський А. І., Омеляненко В. Л. Педагогіка: Підручник. К.: Знання-Прес, 2008. 447 с.
5. Maslyko E. A. Communicative English for Intensive Learning. Minsk, 1989.
6. Методика навчання іноземних мов у середніх навчальних закладах. Підручник. Кол. авт. під керівн. С. Ю. Ніколаєвої. К.: Ленвіт, 1999. 320 с.
7. Пассов Е. И. Коммуникативный метод обучения иномузычному говорению. М.: Просвещение, 1991. 360 с.
8. Склярєнко Н. К. Сучасні вимоги до вправ для формування навичок і вмінь. Іноземні мови. 1999. № 3. 3–8с.

9. Ніколаєва С. Ю., Шерстюк О. М. Сучасні підходи до викладання іноземних мов. *Іноземні мови*. 2002. № 1. С. 19–46.

10. Коваленко О. Концептуальні зміни у викладанні іноземних мов у контексті трансформації іншомовної освіти. *Іноземні мови в навчальних закладах*. Педагогічна преса, 2003.

References

1. Zymniaia, Y.A. (2000). Pedagogicheskaia psikhologiya [*Pedagogical psychology*]. Uchebnyk dlia vuzov. Yzd. vtore, dop. yspr. y pererab. M.: Lohos, 384 p. [in Russian].

2. Kovalenko, O. (2003). Kontseptualni zminy u vykladanni inozemnykh mov u konteksti transformatsii inshomovnoi osvity [*Conceptual changes in foreign language teaching in the context of the transformation of foreign language education*]. Inozemni movy v navchalnykh zakladakh. Pedagogichna presa. [in Ukrainian].

3. Komunikatyvni metody ta materialy dlia vykladannia anhliiskoi movy. (1998) [*Communicative methods and materials for teaching English*]. Oxford University Press. [in Ukrainian].

4. Kuzminskyi, A.I., Omelianenko, V.L. (2008). Pedagogika [*Pedagogy*]. Pidruchnyk. K.: Znannia-Pres, 447p. [in Ukrainian].

5. Maslyko, E.A. (1989). Communicative English for Intensive Learning. Minsk. [in English].

6. Kol. avt. pid kerivn. S. Yu. Nikolaievoi. (1999). Metodyka navchannia inozemnykh mov u serednikh navchalnykh zakladakh [*Methods of teaching foreign languages in secondary schools*]. Pidruchnyk. K.: Lenvit, 1999. 320p. [in Ukrainian].

7. Passov, E.Y. (1991). Kommunikativnyi metod obucheniya inoiazychnomu hovoreniu [*Communicative method of teaching foreign language speaking*]. M.: Prosveshchenye, 360p. [in Russian].

8. Skliarenko, N.K. (1999). Suchasni vymohy do vprav dlia formuvannia navychok i vmin [*Modern requirements for exercises for the formation of skills and abilities*]. Inozemni movy. № 3. 3–8pp. [in Ukrainian].

9. Nikolaieva, S.Yu. (2002). Suchasni pidkhody do vykladannia inozemnykh mov [*Modern approach to foreign languages teaching*] Inozemni movy. № 1.pp. 19-46. [in Ukrainian]

10. Kovalenko, O. (2003). Kontseptualni zminy u vykladanni inozemnykh mov u konteksti transformatsii inshomovnoi osvity [*Conceptual changes in foreign languages teaching in the context of foreign education transformation*]. Inozemni movy v navchalnykh zakladakh. Pedagogichna presa [in Ukrainian].

CHALA Natalya, Senior teacher of Foreign Languages Department of Flight Academy of the National Aviation University;

KOVALOVA Inna, Senior teacher of Foreign Languages Department of Flight Academy of the National Aviation University.

MODERN METHODS OF FORMING LEXICAL COMPETENCE FOR STUDENTS OF NON-PHILOLOGICAL SPECIALTIES

Abstract. In the article an attempt was made to systematize and to partially analyze non-traditional methods of studying foreign languages. Particularly is considered a method of communicative studying at the lessons of foreign languages in higher educational establishments of non-philological (technical) character. The examples of such lessons are given as well as the main preconditions of their conducting. The main principles of communicative study are investigated, which are capable of mobilizing the studying process. The methods and forms of studying are investigated, which affect the formation and development of students' lexical competence in the process of a foreign language learning.

Special literature and methodical recommendation, concerning problems of use non-traditional methods of studying foreign languages have been studied and analyzed.

The article treats and systematizes a number of modern methods of teaching, methodical recommendations to implement a number of new non-traditional methods of teaching, as well as classical (traditional) interactive methods, which make the process of studying interesting.

So, we make conclusion that the communicative method of teaching foreign languages in non-philological higher educational establishments includes not only studying a foreign language, taking into account the student's future profession, but also a comprehensive development of students' level of education, their ability to maintain an intercultural communication. Studying a foreign language promotes the development of a student, (his/her) self-educational potential, satisfying his or her personal interests. We have considered in the article one of the methods of modern study of foreign language, which, to our minds is efficient and provides for a high level of a foreign languages learning by students in non-philological higher educational establishments. In our future work we are planning to investigate and generalize other methods of learning foreign languages, which encourage better mastering and up-grading the students' level of knowledge, while studying a foreign language.

Key words: *foreign language, classical methods, communicative method, lexical competence, interactive learning, creative thinking, group work, situational principle, communicative competence.*

*Одержано редакцією: 18.09.2020 р.
Прийнято до публікації: 23.09.2020 р.*